

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN FASHION AND PSYCHOLOGY: AN AVANT- GARDE GARMENT INSPIRED BY DEPRESSION

Sanja Risteski

Faculty of Technology, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, sanja.risteski@ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009-0000-9390-0929

Slagana Petrova

Faculty of Technology, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,

slagana.22425@student.ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009-0002-5375-6971

Abstract: Fashion can be understood as a mechanism of self-expression through which individuals articulate their values, identity orientations, and sense of individuality. At the same time, it functions as a means of social signaling, enabling the communication of social belonging, cultural heritage, and political views. Empirical research (practice-based research) indicates that clothing choices influence cognitive and behavioral processes, including self-confidence, perceived competence, and decision-making. This suggests that fashion has the transformative potential to shape subjective psychological experience. Fashion should therefore be viewed not merely as a visual or material practice, but as a complex psychosocial phenomenon that shapes individual behavior, self-presentation, and social interaction. It represents an important tool for self-identification and social communication, with a significant impact on psychological well-being and personal development. Fashion can be understood as a complex system of communication that extends far beyond the material dimension of clothing. It functions as a form of personal and social expression through which individuals construct and communicate their identities, strengthen their self-confidence, and position themselves within a social context. Practices such as color analysis, which enable the identification of shades that correspond with an individual's physical characteristics, can significantly influence emotional well-being and psychological comfort. Furthermore, dressing in accordance with one's body shape can contribute to a more authentic sense of self and the development of a more coherent and positive body image. The development of a personal style also represents an important mechanism for shaping identity and maintaining emotional stability throughout different stages of the life cycle. Asking whether clothing can modify the way individuals feel, behave, and communicate with others creates an opportunity to explore the social and psychological dimensions of fashion. This suggests that a conscious approach to clothing selection can foster creative potential, enhance self-confidence, and contribute to a richer social experience. Although fashion is often treated as a trivial or superficial domain, contemporary research demonstrates that its effects are deeply rooted in psychological processes. Clothing functions as a symbolic medium through which individuals communicate their values, status, and personal aspirations. It can simultaneously serve as a tool for social adaptation and resistance, as well as a mechanism for self-protection and self-affirmation. Research in the field of fashion psychology highlights the interaction between clothing, emotions, cognitive processes, and behavior, emphasizing that fashion represents a form of self-presentation imbued with intention and meaning. The relationship between psychology and fashion represents a complex interplay of personal, social, and cultural factors.

Keywords: self-expression, identity, emotions, personal style, *circular economy*.

МЕЃУСЕБНАТА ПОВРЗАНОСТ МЕЃУ МОДАТА И ПСИХОЛОГИЈАТА: АВАНГАРДЕН МОДЕЛ НА ОБЛЕКА ИНСПИРИРАН ОД ДЕПРЕСИЈАТА

Сања Ристески

Технолошко-технички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Северна Македонија;

sanja.risteski@ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009-0000-9390-0929

Слаѓана Петрова

Технолошко-технички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Северна Македонија;

slagana.22425@student.ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009-0002-5375-6971

Резиме: Модата може да се разбере како механизам за самоизразување преку кој поединците ги артикулираат своите вредности, идентитетски определби и чувството за индивидуалност. Истовремено, таа функционира и како средство за социјално сигнализирање, овозможувајќи комуникација на социјалната припадност, културното наследство и политичките ставови. Емпириските истражувања

(истражувања засновани врз практиката) укажуваат дека изборот на облека влијае врз когнитивните и бихевиоралните процеси, вклучувајќи ги самодовербата, чувството на компетентност и донесувањето одлуки. Ова укажува дека модата има трансформативен потенцијал да го обликува субјективното психолошко искуство. Поради тоа, модата не треба да се разгледува само како визуелна или материјална практика, туку и како комплексен психосоцијален феномен кој ги обликува индивидуалното однесување, самопретставувањето и социјалната интеракција. Таа претставува важна алатка за самоидентификација и социјална комуникација, со значително влијание врз психолошката благосостојба и личниот развој. Модата може да се согледа како сложен комуникациски систем што далеку го надминува материјалниот аспект на облеката. Таа функционира како форма на личен и социјален израз преку кој поединците го конструираат и пренесуваат својот идентитет, ја зајакнуваат самодовербата и се позиционираат во социјалниот контекст. Практиките како анализата на боите, кои овозможуваат идентификување нијанси што соодветствуваат со физичките карактеристики на поединецот, можат значително да влијаат врз емоционалната благосостојба и психолошката удобност. Дополнително, облекувањето во согласност со телесната форма може да придонесе кон поавтентично доживување на себеси и развивање покохерентна и позитивна слика за сопственото тело. Развивањето личен стил претставува важен механизам за обликување на идентитетот и одржување на емоционалната стабилност во различните фази од животниот циклус. Прашањето дали облеката може да го промени начинот на кој поединците се чувствуваат, се однесуваат и комуницираат со другите отвора простор за истражување на социјалните и психолошките димензии на модата. Ова укажува дека свесниот пристап кон изборот на облека може да го поттикне креативниот потенцијал, да ја зголеми самодовербата и да придонесе кон побогато социјално искуство. Иако модата честопати се третира како банална или површна област, современите истражувања покажуваат дека нејзините ефекти се длабоко вкоренети во психолошките процеси. Облеката функционира како симболичко средство преку кое поединците ги пренесуваат своите вредности, статус и лични стремежи. Таа може истовремено да служи како алатка за социјално приспособување и отпор, но и како механизам за самозаштита и самоутврдување. Истражувањата од областа на психологијата на модата ја истакнуваат интеракцијата меѓу облекувањето, емоциите, когнитивните процеси и однесувањето, нагласувајќи дека модата претставува форма на самопретставување исполнета со намера и значење. Односот меѓу психологијата и модата претставува сложена интеракција на лични, социјални и културни фактори.

Клучни зборови: самоизразување, идентитет, емоции, личен стил, циркуларна економија.

1. ВОВЕД

Модата може да се разгледува како историски континуиран механизам на психолошко и општествено изразување, чија функција ги надминува естетската и практичната димензија. Уште пред психологијата да се институционализира како научна дисциплина, облекувањето служело за прифаќање и изразување на нормите, управување со емоциите и обликување на индивидуалниот и колективниот идентитет. Оттука, психолошката димензија не претставува дополнителна интерпретација на модата, туку еден од нејзините суштински елементи. Во најраните периоди од човековото постоење, облеката служела првенствено како средство за физичка заштита од климатските услови, повредите и другите надворешни опасности. Со развојот на општеството, нејзиното значење постепено се проширувало, па таа станала носител на естетски, културни, општествени и психолошки значења. Преку облеката започнале да се изразуваат статусот, традицијата, припадноста кон одредена заедница и индивидуалниот стил (Risteski, 2018). Облеката може да се разбере и како посредник меѓу внатрешниот емоционален свет на поединецот и начинот на кој тој се претставува пред другите. Покривањето на телото, контролирањето на неговата видливост и почитувањето на воспоставените кодекси на облекување овозможуваат регулирање на чувствата на изложеност, срам и несигурност. Во таа смисла, облеката функционира како „втора кожа“ - симболичка граница меѓу интимното и јавното, која може да придонесе за чувство на заштита, стабилност и континуитет на личниот идентитет. Модните движења низ историјата не претставуваат само естетски промени, туку можат да се интерпретираат и како колективни реакции на различните општествени, културни и психолошки услови. Тие се обликувани од доминантните начини на доживување и изразување на идентитетот, колективните вредности и степенот на индивидуална автономија. Поради тоа, модата не претставува изолиран визуелен систем, туку динамичен израз на структурите што го организираат индивидуалното и групното искуство (Entwistle, 2000; Kaiser, 2012). Во античките и средновековните општества, кои се карактеризирале со строго определени општествени хиерархии, идентитетот на поединецот во голема мера бил нормативно дефиниран. Облеката ја означувала неговата положба и придонесувала за одржување јасни разлики меѓу општествените групи. Истовремено, пропишаните начини на облекување обезбедувале чувство на припадност, стабилност и предвидливост, што се одразувало врз конзервативноста и ригидноста на модните кодови (Breward, 1995; Entwistle, 2000). Со преминот кон раната модерност постепено се засиле индивидуалната самосвест и потребата за лична афирмација. Облеката повеќе не служела само за означување на

општествената положба, туку започнала активно да учествува во создавањето престиж, моќ и индивидуална вредност. Зголемената свесност за начинот на кој поединецот е перципиран од околината ја зајакнала улогата на самопретставувањето и придонела за развој на пофлуидни и променливи модни форми (Breward, 1995; Goffman, 1959). Индустијализацијата и масовното производство дополнително ги засилиле психолошките механизми што влијаат врз модата. Поголемата достапност на облеката го претворила идентитетот во поле на избор, споредување и индивидуално претставување. Потребата на поединецот истовремено да се разликува од другите и да припаѓа кон одредена група придонела за појава на циклични модни трендови, преку кои се изразува постојаната тензија меѓу индивидуалноста и колективната интеграција (Crane, 2000; Festinger, 1954; Simmel, 1957). Во дваесеттиот век, особено во рамките на еманципаторските и контракултурните движења, потребата за автономија, автентичност и отпор кон воспоставените авторитети станала значаен двигател на модните промени. Стилот се користел како средство за преиспитување на општествените норми и за рedefинирање на идентитетот. Затоа, модните движења од овој период можат да се согледаат како манифестации на пошироки општествени и психолошки промени, во кои индивидуалната слобода и групната идентификација добиле нови значења (Crane, 2000; Hebdige, 1979). Во современата дигитална ера, постојаната изложеност на јавна проценка и засилената култура на општествено споредување создаваат нови психолошки притисоци. Следењето на сопствената слика и потребата за континуирано обликување и претставување на идентитетот придонесуваат за забрзано менување на трендовите и фрагментација на стиловите. Истовремено, модата може да функционира како средство за емоционална регулација, обезбедувајќи чувство на контрола, сигурност и кохерентност во услови на зголемена општествена комплексност (Kaiser, 2012; Rosamora, 2017). Развојот на модата и текстилот е поврзан и со историските настани и колективните психолошки потреби за заштита, сигурност и припадност. Војните, индустриските промени, економските кризи и технолошкиот развој влијаеле врз изборот на материјалите, конструкцијата и функционалноста на облеката (Risteski et al., 2017; Risteski & Srebrenkoska, 2020). Истите потреби придонеле за развој на специјализирани текстили за медицината, спортот и другите области (Risteski, 2018; Zhezhova et al., 2022). По пандемијата, променетите психолошки и општествени услови дополнително го насочиле интересот кон удобна, функционална, квалитетна и долготрајна облека (Risteski & Srebrenkoska, 2021a). Во современiot моден дизајн, потребата за општествена и еколошка одговорност се изразува и преку повторната употреба на текстилниот отпад. Примената на концептите на повторна употреба со додадена вредност (upcycling), дизајн без отпад (zero-waste design) и циркуларен моден дизајн овозможува создавање производи со нова функционална, естетска и симболичка вредност (Muthu, 2022). Како дел од материјалната и визуелната култура, модата се изразува преку облеката, накитот, модните додатоци и уметничките предмети, кои служат како средства за комуникација, самопретставување и идентификација со одредени општествени групи и историски периоди (Димитријева & Ристески, 2017). Историски гледано, психолошките аспекти на модните движења се манифестираат преку преминот од колективно определен кон поиндивидуално управуван идентитет. Со зголемувањето на личната автономија, модата станува подинамична, плурална и експресивна. Оттука, модните трансформации може да се разберат како показатели за подлабоките промени во психолошката и општествената структура, а не само како површински естетски варијации (Crane, 2000; Giddens, 1991; Kaiser, 2012; Ристески, 2025). Ваквата поврзаност овозможува модниот дизајн да се користи и како визуелен и материјален медиум за интерпретирање и изразување сложени психолошки состојби, меѓу кои и депресијата.

Психолошки аспекти на облекувањето

Облеката често функционира како психолошки механизам кој обезбедува чувство на заштита - не само од физичките услови, туку и од потенцијална социјална проценка и внатрешна несигурност. За многумина, процесот на внимателен избор на облека претставува начин на управување со емоционалната состојба, особено кај лица кои се соочуваат со анксиозност или депресија. На овој начин, психологијата на облекувањето функционира не само како израз на идентитет, туку и како средство за регулирање на расположението и секојдневното однесување. Следствено, модата не ја отсликува само сликата што сакаме да ја претставиме пред другите, туку и условите потребни за да се чувствуваме подготвени, сигурни и психолошки поддржани.

Облеката како психолошки и културен јазик

Облекувањето може да се разбере како симболичен јазик, бидејќи од рана возраст поединците учат дека изборот на облека носи културни, морални и социјални импликации. Преку детството, многумина се соочуваат со пофалби или критики во однос на „соодветното“ или „стилското“ облекување, со што се воспоставува трајна врска меѓу облеката и чувството на прифатеност. Со текот на времето, овие рани модели прераснуваат во возрасни навики и стратегии на самопретставување. Како што наведуваат Hester и Nehman (2023), облеката често се употребува како средство за управување со впечатокот што го создава поединецот, особено во социјално значајни ситуации, каде што сака да демонстрира

компетентност или сигурност. Така, модните избори претставуваат комуникациски чин, обликуван од психолошките потреби и културните околности.

2. МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДИ

За изработка на моделот беа употребени црн текстилен материјал, рачно насликан корсет и елементи добиени од отпадно скршено торзо. Црната боја беше избрана како визуелна метафора за депресијата и за чувствата на тага, осаменост, емоционална тежина и повлекување во себе. Од црниот материјал беше обликуван волуменозен долен дел со издолжена силуета и отворена предна страна, преку кој симболички се претставуваат психолошкиот товар и чувството на ограниченост. Централен елемент на моделот е рачно насликаниот корсет. На неговата површина се претставени мотиви и линии што асоцираат на солзи, разливање и постепено губење на стабилната форма. Нивната функција е визуелно да ја доближат психолошката состојба на депресија до набљудувачот и да овозможат нејзино поинтензивно емоционално доживување. Деловите од отпадното торзо беа исечени, рачно обликувани и интегрирани врз корсетот со цел да се постигнат нагласена скулптуралност и авангарден визуелен карактер. Дизајнот беше развиен во согласност со димензиите, формата и физичките својства на расположливите материјали. Преку бојата, волуменот, текстурата, рачно насликаните мотиви и конструкцијата беше создадена авангардна визуелна интерпретација на депресијата. Применетиот пристап покажува дека модниот дизајн може да послужи како медиум за изразување и комуницирање сложени психолошки состојби. Истовремено, повторната примена на отпадните материјали овозможува нивна трансформација во моден производ со нова естетска, употребна, симболичка и одржлива вредност (Risteski & Srebrenkoska, 2020).

Слика 1. Дизајнерски цртеж и Moodboard за моделот

Извор:Авторите. Дигитална визуелизација според оригинален авторски дизајн

3. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Концепт на идејно модно решение изработено од текстилен отпад и инспирирано од депресијата

Моделот кој е предмет на овој труд претставува визуелна интерпретација на психолошката состојба на депресија преку употреба на издолжена силуета, темна колоритна палета и асиметрична композиција на елементите. Дизајнот е конципиран така што различните текстури и материјали создаваат впечаток на тежина и емоционален товар, што симболично ја претставува психолошката состојба поврзана со депресијата.

Конструктивна интерпретација на депресијата преку одржлив моден дизајн

Како што е прикажано на Слика 2, моделот претставува современо модно решение создадено преку трансформација и повторна примена на отпадни материјали според принципите на upcycling. Моделот претставува визуелна интерпретација на психолошката состојба на депресија преку употреба на издолжена силуета, темна колоритна палета и асиметрична композиција на елементите. Дизајнот е конципиран така што различните текстури и материјали создаваат впечаток на тежина и емоционален товар, што симболично ја претставува психолошката состојба поврзана со депресијата. Горниот дел на моделот се карактеризира со асиметричен крој и метален корсет кој создава визуелно чувство на тежина и нерамнотежа, симболично претставувајќи го емоционалниот товар и психолошката исцрпеност што често ја придружуваат депресивната состојба. Долниот дел на моделот е дефиниран со долго, спуштено здолниште кое се протега надолу на двете страни покрај телото. Самиот пад на материјалот создава впечаток на повлеченост и статичност, што асоцира на намалената енергија и чувството на тежина карактеристично за депресијата. Со визуелен преглед и практична процена беа разгледани стабилноста на корсетот и неговото поврзување со останатите елементи, распределбата и фиксирањето на конструктивното полнило, изработката на шевовите, падот на материјалот и целокупната визуелна усогласеност на моделот. (Jordeva et al., 2024; Zhezhova et al., 2023). Применетиот дизајнерски пристап

овозвозможи развој на авангардно здолниште со нагласен волумен, кое претставува доминантен визуелен елемент на моделот и дополнително ја изразува неговата концептуална поврзаност со психолошката состојба на депресија. Преку селекција, комбинирање и конструктивно вградување на текстилните остатоци, отпадниот материјал беше преобразен во модна форма со нова естетска, функционална и еколошка вредност. моделот ја потврдува применливоста на принципите на циркуларниот и одржливиот дизајн при развивањето нови конструктивни постапки и намалувањето на количината текстилен отпад (Risteski & Srebrenkoska, 2020). Рационалното планирање на материјалот при искројување има значајна улога во намалувањето на потрошувачката на материјал и количината на меѓуокроен текстилен отпад (Risteski & Srebrenkoska, 2021).

Слика 2. Изглед на модел инспириран од депресијата

Извор: Авторите. Дигитална визуелизација според оригинален авторски дизајн

4. ЗАКЛУЧОК

Истражувањето потврдува дека модниот дизајн може да послужи како визуелен и материјален медиум за интерпретирање и комуницирање сложени психолошки состојби. Развиениот модел е инспириран од депресијата и од состојбите што можат да ја придружуваат, како што се тага, повлеченост, осаменост, намалена енергија, чувство на беспомошност, емоционална тежина и губење на внатрешната рамнотежа. Овие состојби се претставени преку темната колоритна палета, издолжената силуета, асиметричната композиција и нагласениот волумен во пределот на колковите. Црната боја и “тешкиот” пад на материјалот создаваат впечаток на затвореност, статичност и психолошки товар. Волуменозната форма го симболизира чувството на тежина што го ограничува движењето и ја намалува енергијата на поединецот. Положбата на телото, спуштениот поглед и затворениот став дополнително ги изразуваат повлекувањето од околината и емоционалната ранливост. Цврстиот, рачно насликан корсет ја претставува потребата за надворешна заштита и контрола, додека мотивите што асоцираат на солзи и разлевање ја откриваат внатрешната нестабилност и постепеното губење на емоционалната рамнотежа. Контрастот меѓу ригидноста на корсетот и мекото, тешко паѓање на црниот материјал ја нагласува спротивставеноста меѓу надворешната сила што поединецот ја прикажува и внатрешната психолошка ранливост што ја прикрива.

ЛИТЕРАТУРА

- Димитријева, В., & Ристески, С. (2017). Креирање на облека. Штип: УГД.
- Breward, C. (1995). The culture of fashion: A new history of fashionable dress. Manchester University Press.
- Crane, D. (2000). Fashion and its social agendas: Class, gender, and identity in clothing. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/F/bo3777018.html>
- Entwistle, J. (2000). The fashioned body: Fashion, dress and modern social theory. Polity Press.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. Human Relations, 7(2), 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Giddens, A. (1991). Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age. Stanford University Press.
- Goffman, E. (1959). The presentation of self in everyday life. Doubleday.
- Hebdige, D. (1979). Subculture: The meaning of style. Methuen.
- Hester, N., & Hehman, E. (2023). Dress is a fundamental component of person perception. Personality and Social Psychology Review, 27(4), 414- 433. <https://doi.org/10.1177/10888683231157961>

- Jordeva, S., Zhezhova, S., Golomeova, S., Risteski, S., & Dimitrijeva-Kuzmanoska, V. (2024). Final quality control of shirts. 7th International Scientific Conference Contemporary Trends and Innovations in Textile Industry - CT&ITI. Belgrade.
- Kaiser, S. B. (2012). Fashion and cultural studies. Berg.
- Muthu, S. S. (2022). Sustainable fashion and textile recycling. MDPI.
- Risteski, S. (2018). Design and performance of clothes for special purpose. Goce Delcev University, Stip.
- Risteski, S. (2018). Историја на облека-практикум. Штип: Универзитет "Гоце Делчев".
- Ристески, С. (2025). Дизајн и креирање на женска облека, р. 10. ISBN 978-608-277-129-8. Штип: УГД.
- Risteski, S., & Srebrenkoska, V. (2020). Appearance of protective clothing over the centuries. *Tekstilna industrija*, 68(4), 38-48. doi: 10.5937/tekstind2004038R
- Risteski, S., & Srebrenkoska, V. (2020). Textile waste from confection industries and possibilities for its recycling. *Tekstilna industrija*, 68(4), 77-82.
- Risteski, S., & Srebrenkoska, V. (2021). Fashion in a time of Pandemic. *Časopis Tekstilna industrija*, No. 3.
- Risteski, S., & Srebrenkoska, V. (2020). Impact of the type of cutting layout on the consumption of textile material. *Savremeni trendovi i inovacije u tekstilnoj industriji*. Belgrade: Union of Engineers and Textile Technicians of Serbia, Belgrade, Serbia.
- Risteski, S., Srebrenkoska, V., & Zhezhova, S. (2017). Applying of different fabrics for design of the protective military clothes. *Quality of Life*, 8(1-2), 56-63. Pan-European University APEIRON, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.
- Rocamora, A. (2017). Mediatization and digital media in the field of fashion. *Fashion Theory*, 21(5), 505-522. <https://doi.org/10.1080/1362704X.2016.1173349>
- Simmel, G. (1957). Fashion. *American Journal of Sociology*, 62(6), 541-558. <https://doi.org/10.1086/222102> (Original work published 1904)
- Zhezhova, S., Jordeva, S., Golomeova, S., Risteski, S., & Dimitrijeva-Kuzmanoska, V. (2023). Final control of men's shirts. VI International scientific conference Contemporary trends and innovations in the textile industry. Belgrade: Union of Engineers and Textile Technicians of Serbia.
- Zhezhova, S., Risteski, S., Jordeva, S., & Srebrenkoska, V. (2022). Medical textiles, possibilities and challenges. *Zbornik radova Naučna konferencija SANUS 2022*.